

VARHAISKASVATUKSEN TUKITOIMET KÄYTÄNNÖSSÄ.

Kehittämishanke helsinkiläisessä päiväkodissa.

Mirjam Haavisto

Opinnäytetyö, syksy 2017

Diakonia ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Sosionomi (AMK)

+ lastentarhanopettajan

virkakelpoisuus

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
2. VARHAISKASVATUS	6
3. HAVAINNOINTI SEKÄ TUEN TARPEEN ARVIOINTI	8
3.1 Kasvun ja kehityksen lähtökohdat.....	8
3.2 Lapsen erityistarpeiden tunnistaminen.....	9
3.3 Havainnointi ja dokumentointi.....	10
3.4 Huolen puheeksiottaminen.....	11
4. LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA .	13
4.1 Vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö tuen perustana.....	13
4.2 Sensitiivisen aikuisen merkitys lapsen tukemisessa.....	14
4.4 Tuen kolmiportaisuus.....	16
4.5 Varhaiskasvatuksen tukitoimet.....	17
4.5.1 Varhaiskasvatusympäristön mukauttaminen	18
4.5.2 Kasvatustoiminnan mukauttaminen	19
4.5.3 Kuntouttavien elementtien vahvistaminen.....	20
4.5.4 Resurssit.....	21
5. KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN	23
5.1 Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite.....	23
5.2 Toimintaympäristön kuvaus	24
5.3 Kehittämishankkeen suunnitelma	24
5.4 Kehittämishankkeen käytännön toteutus	25
5.4.1 Strukturi, kuvien käyttö sekä ennakointi toiminnan tukena.....	25
5.4.2 Pienryhmätoiminta	30
6. KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI JA PALAUTE	30
6.1 Kehittämistyön arviointi.....	30
6.2 Kehittämistyön palaute	32
7. POHDINTA	33
7.1 Ammatillinen kasvu	33
7.2 Inklusion sekä varhaisen tukemisen haasteet	34
7.3 Luotettavuus ja eettisyys	36

8. LÄHTEET	38
9. LIITTEET	41

TIIVISTELMÄ

Haavisto, Mirjam. Varhaiskasvatuksen tukitoimien käynnistäminen päiväkotiryhmässä. Helsinki, syksy 2017, 43 s., 2 liitettä.

Diakonia- ammattikorkealoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli käynnistää ja toteuttaa varhaiskasvatuksen tukitoimia osana päiväkotiryhmän normaalia toimintaa. Kyseessä oli työelämälähtöinen kehittämishanke, jonka toimintaympäristönä oli helsinkiläinen päiväkotitoiminta. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman (2017) mukaan lasten tukeminen toteutuu ensisijaisesti lähipäiväkodissa varhaiskasvatuksen perustoiminnan yhteydessä. Tuen tarpeen havainnointi, tuen suunnittelu ja toteuttaminen sekä arviointi tehdään yhteistyössä huoltajien ja tarvittaessa muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kanssa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017)

Kehittämishankkeen lähtökohdat olivat erityistä tukea tarvitsevien lasten huomiointi, toimivan struktuurin luominen, kuvatuun käynnistäminen ja pienryhmätoiminnan tehostaminen.

Kehittämishanke sisälsi päiväkodin arkitoimintojen tietoista tehostamista, suunnitelmallista päivittäisen ympäristön ja toiminnan arviointia sekä muokkaamista lapsen tarpeiden mukaiseksi. Tarpeenmukaisten muutosten ja uudistusten toteuttaminen tapahtui yhteistyössä alueen kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa.

Keskityin kehittämistyössä ryhmän toiminnan kannalta oikeanlaisen struktuurin luomiseen. Viikkosuunnitelman teemat pysyivät suunnilleen samoina. Toiminta-aika oli päivässä aina samaan aikaan ja päivän kulku noudatti samaa kaavaa jokaisena päivänä. Otimme kuvat tueksi arjen toiminnan ohjaukseen. Kuvitimme viikko-suunnitelman sekä päiväjärjestyksen joten lasten oli helppo oppia katsomaan mitä tänään tehdään ja mitä huomenna tapahtuu. Myös päiväjärjestyksestä oli helppo tarkistaa missä kohtaa päivää ollaan menossa ja mitä tapahtuu seuraavaksi. Tehostimme myös pienryhmätoimintaa niin että toiminta tapahtui yhden aikuisen ja seitsemän lapsen ryhmissä. Porrastimme ruokailut sekä siirtymät jolloin saimme tilanteista rauhallisempia ja ne sisälsivät vähemmän ärsykeitä.

Avainsanat: varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksellinen tuki, erityisvarhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen tukitoimet, inkluusio, kehittämishanke

ABSTRAKT

Haavisto, Mirjam. Starting early childhood support activities in the day care center. Helsinki, Autumn 2017, 43 p., 2 Appendix.

Diakonia Polytechnic School, Diak Southern Helsinki. Degree Program in Social Services, Bachelor of Social Services (AMK) + Delegation of kindergarten teachers.

The aim of the thesis was to initiate and implement early childhood support activities as part of the day care center's normal activities. It was a work-oriented development project, whose work environment was a kindergarten in Helsinki. According to the Helsinki Early Childhood Education Plan (2017), child support is primarily a near-day nursery in the context of early childhood education. Observation of support needs, planning and implementation of support, and assessment are carried out in cooperation with caregivers and, where appropriate, other services related to children and families. (Helsinki Early Childhood Education Plan 2017)

The starting point for the development project was the attention of children in need of special support, the creation of a functioning structure, the launch of the photo shoot and the enhancement of small group activities.

The development project consisted of a conscious improvement of the day care center activities, a planned daily assessment of the environment and activity, and adaptation to the needs of the child. The necessary changes and reforms were carried out in co-operation with the rotating special schoolteacher in the area.

I focused on developing a structure that is right for the team in development work. We took pictures to support everyday activities, and we enhanced the small group activities so that the activities took place in groups of one adult and seven children. We also stepped on the meals and the shifts whereby we were able to get the more peaceful and less stimulant.

Keywords: early childhood education, early childhood education, special education, early childhood education, inclusion, development project

1. JOHDANTO

Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen on osa varhaiskasvatuksen perustehtävää. Varhaiskasvatuksen linjausten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti lapsen tarvitsema erityinen hoito, kasvatustuki ja opetus järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatustukipalveluiden yhteydessä. Lasta tuetaan varhaiskasvatuksen omana toimintana varhaiskasvatuksen tukitoimina. (Heinämäki. 2004.29) Lapsen tukemisen suunnitelmat kirjataan aina yhteistyössä vanhempien kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja toimintaa toteutetaan näiden yhteistyössä tehtyjen suunnitelmien mukaan. Tietyissä tilanteissa lapsen tukemiseen kuitenkin tarvitaan erityispedagogista osaamista ja päätöksiä rakenteellisista tukitoimista.

Varhaiskasvatuksen tukitoimet tarkoittavat käytännössä kasvatustoiminnan mukauttamista sekä varhaiskasvatuksen kuntouttavien elementtien vahvistamista lapsen tarpeiden mukaisiksi. Näillä toimilla varmistetaan, että jokainen lapsi saisi tarvitsemansa tuen heti kun tuen tarve on havaittu. Tarvittaessa arvioinnin tueksi hankitaan lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukainen asiantuntijan lausunto, mutta varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti kun tuen tarve on havaittu.

Varhaiskasvatuksen tukitoimet käynnistetään kun huoli lapsen kehityksestä, oppimisesta tai hyvinvoinnista on havaittu. Huolesta keskustellaan vanhempien sekä tiimin muiden työntekijöiden kanssa. Yhdessä vanhempien kanssa arvioidaan, millaista tukea tarvitaan ja käynnistetään tarvittavat pedagogiset ja rakenteelliset tukitoimet sekä muut lapsen hyvinvointia tukevat järjestelyt.

Opinnäytetyön tavoitteena oli käynnistää ja toteuttaa varhaiskasvatuksen tukitoimia osana päiväkotiryhmän normaalia toimintaa. Kyseessä oli työelämälähtöinen kehittämishanke, jonka toimintaympäristönä oli helsinkiläinen päiväkotiryhmä. Päiväkotiryhmän lapset olivat iältään 3-4 vuotiaita ja hanke toteutettiin toimintakauden 2016- 2017 aikana.

Kehittämishanke sisälsi päiväkodin arkitöiden tietoista tehostamista, suunnitelmallista päivittäisen ympäristön ja toiminnan arviointia sekä muokkaamista lapsen tarpeiden mukaiseksi. Tarpeenmukaisten muutosten ja uudistusten toteuttaminen tapahtui yhteistyössä alueen kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa.

Yhdessä ryhmän muiden kasvattajien kanssa toteutimme useita muutoksia päiväkotiryhmän arjessa. Loimme ryhmän toimintaa tukevan struktuurin, aloitimme toiminnan porrastamisen, keskityimme toimintaympäristöön ja siinä tarvittaviin muutoksiin kuten kuvien käyttöönottoon, sekä tehostimme pienryhmissä toimimista. Tarkoituksena oli luoda hyvin jäsennetty toimintaympäristö joka tukee kaikkien lasten omatoimisuutta, osallisuutta, kehitystä sekä hyvinvointia.

Työkokemusta minulle on varhaiskasvatuksessa kertynyt noin kymmenen vuotta, joten oman työn kehittäminen tuntui luontevalta valinnalta opinnäytetyössä. Toivon opinnäytetyöstäni olevan jatkossa apua muille kasvattajille, jotka pohtivat varhaiskasvatuksen tukitoimien käytännön toteuttamista päiväkodin arjessa.

Työn teoreettinen viitekehys koostuu kehittämishankkeeseen liittyvistä aihepiireistä. Teoriaosassa avataan varhaiskasvatustilanteiden ohjaamia varhaiskasvatuspalveluita ja keskitytään erityisesti varhaiskasvatuksen tukitoimiin. Teoreettisen alkuosan jälkeen opinnäytetyössä kuvataan kehittämishankkeen suunnittelu- ja toteuttamisvaiheita sekä työn tulosten arviointia. Toiminnan arviointi perustuu työyhteisön kasvattajilta, lapsilta ja lasten vanhemmilta saatuun palautteeseen sekä tehtyihin havaintoihin.

2. VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuslaki astui voimaan 1.8.2015. Laissa varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.

Laki määrittää Opetushallituksen varhaiskasvatusta ohjaavaksi asiantuntijavirastoksi. Sen tehtävänä on muunmuassa laatia valtakunnalliset

varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Perusteiden pohjalta paikallisella tasolla on tehtävä omat varhaiskasvatussuunnitelmat.

Lain mukaan jokaiselle päiväkodissa varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Suunnitelma tulee laatia myös perhepäivähoidossa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet valmistuivat vuoden 2016 syksyllä ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otettiin käyttöön elokuussa 2017. (Opetus ja kulttuuriministeriö 2017)

Varhaiskasvatus on keskeinen pienten lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimista edistävä palvelu sekä tärkeä kasvu- ja kehitysympäristö. Varhaiskasvatus on myös olennaisessa roolissa lasten ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien toteuttamisessa. Lasten oikeuksien kannalta keskeisessä asemassa on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista eli lapsen oikeuksien sopimus. Tämä sopimus sisältää paljon samoja oikeuksia kuin muut ihmisoikeussopimukset mutta myös yksinomaan lapsille tarkoitettuja ihmisoikeuksia. Näitä ovat esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuus, oikeus kehitykseen, oikeus erityiseen suojeluun, lapsen näkemysten kunnioittaminen ja oikeus vapaa-aikaan ja leikkiin. (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi, Siimes 2016, 142-144.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen yksi läpileikkaava yleisperiaate on lapsen oikeus kehittymiseen. Erityisen tärkeä kehittymisen vaihe on juuri varhaislapsuus ja jokaisella lapsella tulee olla oikeus hyvään lapsuuteen. (Heinonen ym. 2016, 149.)

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

Varhaiskasvatustlain mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon

kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. (Heinonen ym. 2016, 20–21.)

Uudet paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat eli vasut otettiin käyttöön 1.8.2017. Opetushallitus päätti kansallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista lokakuussa 2016 ja varhaiskasvatuksen järjestäjät ovat laatineet omat paikalliset suunnitelmansa niiden pohjalta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät ole enää aiempaan tapaan suositus vaan kansallinen normi. Paikalliset suunnitelmat velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatukseen sekä perusteiden arvoperustan, tavoitteiden ja sisältöjen mukaiseen toimintaan niin päiväkodeissa, perhepäivähoidossa kuin muussa varhaiskasvatuksessa.

Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat vastaavat osaltaan muuttuvan maailman haasteisiin. Niissä on huomioitu yhteiskunnassa ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä tapahtuneita muutoksia sekä tutkimuksen tuomaa viimeisintä tietoa. Ajattelu- ja toimintatapojen päivitys tähän päivään on välttämätöntä ja siihen työhön vasu antaa työkaluja. (Opetushallitus 2017.)

3. HAVAINNOINTI SEKÄ TUEN TARPEEN ARVIOINTI

3.1 Kasvun ja kehityksen lähtökohdat

Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen ovat varhaiskasvatuksen tehtävät. Lähtökohtana on lapsen tavanomaisen kehityksen tuntemus. Lapsen kehitystä, kasvua ja oppimista tulee osata tarkastella kokonaisvaltaisesti. Lapsi on kokonaisuus, jossa keskeistä on hänen luonteensa, persoonallisuutensa sekä kehittyvä minä-käsitys ja itsetunto. Ihminen on tunteva, sosiaalinen, ajatteleva ja toimiva. Kehityksen osa-alueiksi ”muutettuna” edellä mainituista voidaan tunnistaa emotionaalinen, sosiaalinen, fyysinen ja kognitiivinen kehitys. Kognitiiviseen kehitykseen kuuluu kielen, ajatteluun ja oppimiseen liittyviä asioita. Lapsen tarkkaavaisuus ja havaintotoiminnat ovat osa, jotka liittyvät osin fyysiseen

kehitykseen ja osin kognitiiviseen kehitykseen. Edellä mainittu tapa jakaa lapsen kehitys ja kokonaisuus eri osa-alueisiin on teoreettinen yritys, joka toimii työntekijöiden työvälineenä eikä lapsen kokemuksena itsestään. Kokemus itsestä on kokonaisvaltainen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 20–21.)

Lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen ohjaamisen lähtökohtana ovat lapsen mahdollisuudet. Taitava kasvattaja löytää kasvatuksen sisällöt lapsen kiinnostuksista ja menetelmät lapsen tavoista oppia. Lähimpien aikuisten merkitys lapsen kasvun suuntaajana on korostunut, etenkin mitä pienemmistä lapsista on kyse. Päiväkodissa lapsen kasvattajina toimivat myös ryhmän toiset lapset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 20–21.)

3.2 Lapsen erityistarpeiden tunnistaminen

Jokaisen lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen noudattelee omia polkujaan. Esimerkiksi kielen kehityksessä erot yksilöiden välillä ovat normaalin kielen kehityksessä suuret. On syytä tunnistaa yksilölliset kehityspolut ja havaita, jos pulmia ilmenee. Mitä aikaisemmin kohdistetaan huomiota lapsen tarpeisiin ja muutetaan toimintaa niiden suuntaisesti, sitä parempi ennuste lapsen oppimiselle on. Miten tulisi tulkita lapsen yksilöllisiä oppimisen mahdollisuuksia ja rajoja tai mahdollisia erityisiä tuen tarpeita. Ensinnäkin kulttuuri tarjoaa kehityksen ja oppimisen rajat, mahdollisuudet ja normituksen sille, milloin on kyse erityisestä tuen tarpeesta. (Hujala & Turja 2017, 264.)

Traditionaalisesti tämä erityisen tuen ”määrittämisen” asiantuntemus on liitetty lääkinällisen kuntoutuksen, lääkäreiden tai psykologien ammattilaisille. Yhä enemmän on kuitenkin alettu korostaa lapsen lähellä olevien ihmisten merkitystä erityisen tuen havaitsemisessa. Tarkempi tutkimus ja diagnosointi eivät kuulu päivähoiton ammattilaisten osaamiseen ja työalueeseen. Kun vanhemmat ja päivähoiton työntekijät havaitsevat esimerkiksi lapsen kielen kehityksessä viivästymistä tai poikkeavuutta, tulee tukitoimia ja pedagogiikkaa suunnitella lapsen tarpeista lähtöisin lapsen lähiympäristöön, eikä jäädä odottamaan tarkempia tutkimuksia tai diagnoosia. (Pedagogiikan aika 2017.)

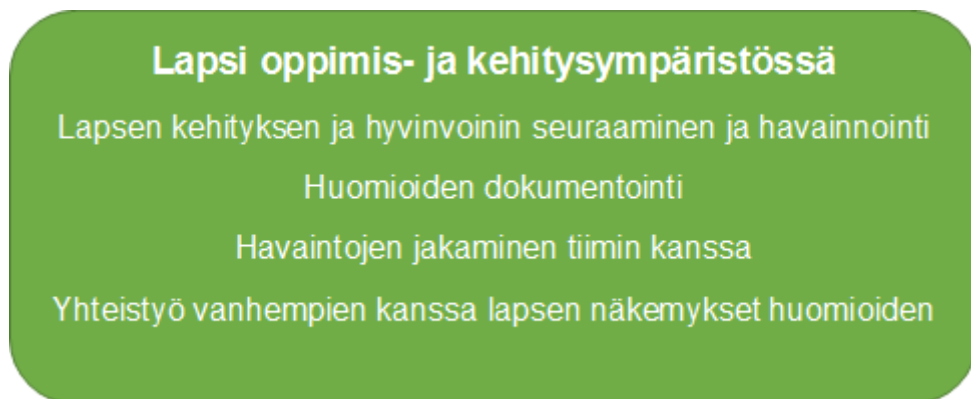
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan lapsen tuen tarpeen ilmenevän fyysisen, motorisen, kognitiivisen, emotionaalisen, sosiaalisen, kielellisen tai muun kehityksen tai oppimisen osa-alueella. Erilaiset kehityksen viivästymät ja tarkkaavaisuuden vaikeudet ovat verrattain yleisiä varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Toisinaan lapsi voi tarvita tukea myös kasvuympäristön heikkolaatuisuuden vuoksi. Tilastojen perusteella lapset tarvitsevat tukea eniten kielen ja sosioemotionaalisen kehityksen pulmien vuoksi. Sosioemotionaalisen kehityksen ja oppimisen ongelmat ovat suurin osa-aikaisen erityisopetuksen syy, joten varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on syytä paneutua etenkin tälle alueelle.(Pedagogiikan aika 2017.)

Lasten tukeminen toteutuu ensisijaisesti lähipäiväkodissa varhaiskasvatuksen perustoiminnan yhteydessä. Varhaiskasvatus voidaan järjestää myös integroidussa erityisryhmässä tai erityisryhmässä silloin, kun lapsen tuen tarve on mittavaa tai siitä on hänelle kehityksellisesti enemmän hyötyä. Lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Tuki koostuu yksilöllisistä, yhteisöllisistä sekä oppimisympäristöön liittyvistä ratkaisuista. Tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen. Tuki sisältää lapsen kehitykseen, oppimisen tukeen ja hyvinvointiin liittyvät vastuut, työnjaon, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttamistavan ja arvioinnin.(Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

3.3 Havainnointi ja dokumentointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen havainnointi on osa päivittäistä arkea. Kun lapsen kasvua ja kehitystä havainnoidaan järjestelmällisesti niin arjen eri ympäristöissä kuin kasvatuksellisissa tilanteissa, on myös mahdollista tuen tarvetta helpompi arvioida. Havainnoinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota myös lapsen vahvuuksiin sekä häntä kiinnostaviin ja innostaviin asioihin ja näin luoda kokonaiskuvaa lapsesta. Havainnot on hyvä myös kirjata ja dokumentoida sekä käydä niistä säännöllisesti keskustelua ja vuoropuhelua lapsen vanhempien

kanssa niin erikseen sovituissa keskusteluissa kuin päivittäisissä kohtaamistilanteissa. Lapsen hyvinvointiin liittyvän tiedon dokumentointi edesauttaa asioiden, myös mahdollisten huolten, puheeksi ottamista. Toisaalta lapsen kasvun ja kehityksen dokumentoinnin tarkoitusta tulee tarkastella tietoisesti. Huomiota tulee erityisesti kiinnittää siihen että kaikki oleelliset asiat on dokumentoitu. On myös tärkeää että kirjattu dokumentti vastaa kasvokkain annettua tietoa. Toimimalla näin vältetään väärinkäsityksiä ja ylläpidetään hyvää yhteistyötä perheen kanssa. Havainnoista on hyvä keskustella myös oman tiimin kanssa. Yhdessä koetut havainnot tukevat ja myös monipuolistavat näkemystä lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä mahdollisista huolista. (Heinonen ym. 2016, 186–187.)

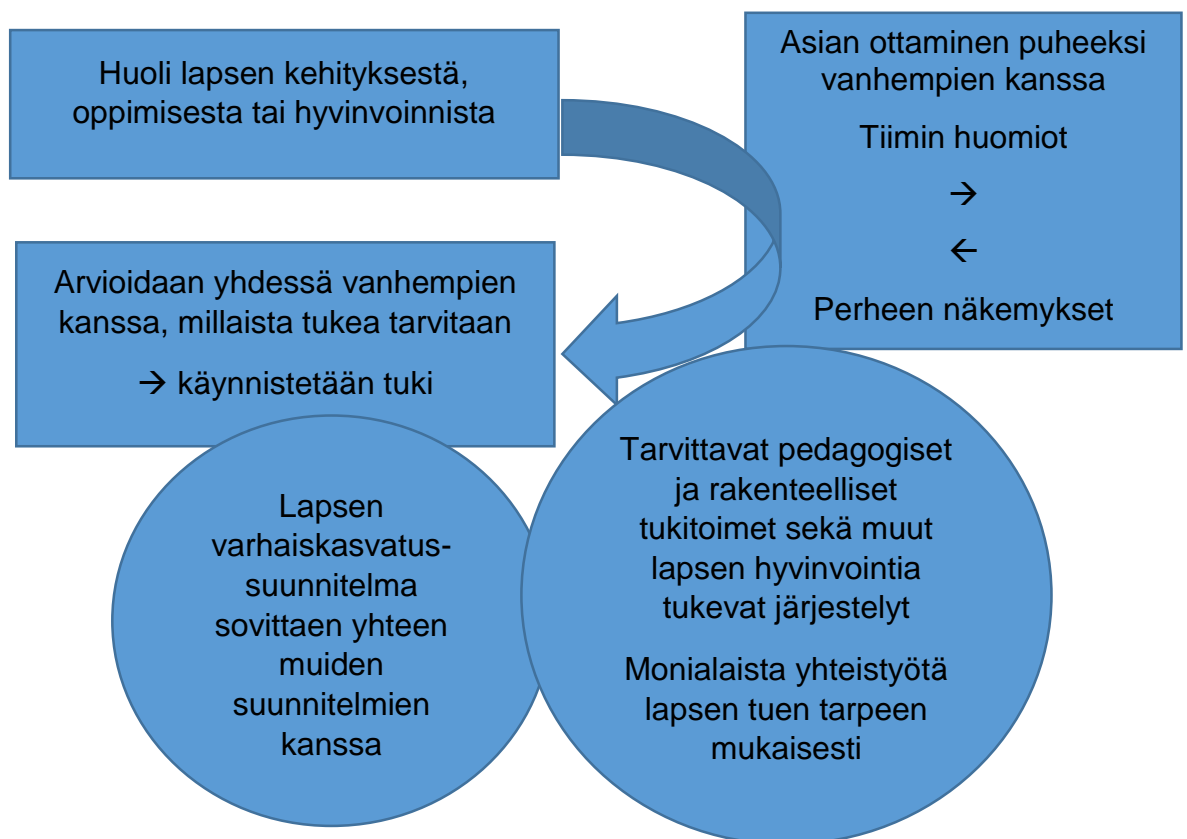
Kuvio 1. Lapsen havainnointi oppimis- ja kehitysympäristössä (Heinonen & Muuronen 2016, 187.)

3.4 Huolen puheeksiottaminen

Huolen puheeksi ottamisen tavoitteena tulee aina olla lapsen hyvinvointi. Varhaista puuttumista pidetään sekä lapsen että perheen etuna, mutta toisaalta ajattelutapaan liittyy myös riskejä. Varhaisen puuttumisen arviointiin liittyy väistämättä normaaliuden ja epänormaaliuden määrittely. (Määttä & Rantala 2016.)

Huolen arvioinnissa keskeistä ovat havainnot. Ammatillinen huolipuhe kohdistuu useimmiten lapsen yksilölliseen kehitykseen ja käyttäytymiseen tai lapsen kotiin liittyviin seikkoihin. Stakesin Palmuke projektissa kehitettiin työntekijöiden havaintojen ja huolen tunnistamisen avuksi huolen vyöhykkeistö, jonka avulla työntekijä pystyy jäsentämään lasta koskevan huolen asteen, omien auttamismahdollisuuksiensa riittävyyden sekä lisävoimavarojen tarpeen. (Määttä & Rantala 2016.) Vyöhykkeistön avulla pyritään luomaan varhaista puuttumista ja yh-

teistyötä tukevaa toimintamallia. Huolen vyöhykkeistö on tarkoitettu nimenomaan työntekijän omaksi työvälineeksi, ei lasten luokittelun ja rekisteröinnin välineeksi. (Eriksson & Arnkil 2005, Nätkin & Vuori 2007.)

Kuvio 2. Huolen herääminen ja sen puheeksiottaminen.

Kun jokin havainto herättää kasvattajassa huolen tunteita, on tärkeää että huoli otetaan puheeksi kunnioittavalla tavalla esimerkiksi lapsen vanhempien kanssa. Huolen puheeksiottaminen on tapa ottaa askarruttava asia puheeksi toista loukkaamatta. Suhteet eivät vahingoitu, vaan päinvastoin paranevat, vaikka keskusteltaisiin hankalista asioista.(Terveiden ja hyvinvoininlaitos 2017.)

4. LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Vanhempien ja kasvattajien välinen yhteistyö tuen perustana

Lasten vanhemmat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö ovat yhdessä sitoutuneet toimimaan lasta tukien. Yhteistyö liittyy kaikkien lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien seuraamiseen ja tukemiseen. Kun lapsi tarvitsee näissä prosesseissaan tukea, tarvitaan tätä vanhempien ja henkilöstön välistä yhteistyötä tavallistakin enemmän. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on myös tunnistaa herkästi ja mahdollisimman varhain lapsen jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella mahdollinen tuen tarve ja luoda yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa yhteinen toimintastrategia lapsen tukemiseksi. Yhteistyö edellyttää vanhempien ja henkilöstön keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista sekä vanhempien ensisijaisen kasvatusoikeuden ja kasvatusvastuun tunnistamista ja hyväksymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

Vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyö perustuu molempien osapuolten asiantuntijuudelle. Vanhemmat ovat oman lapsensa parhaita tuntijoita, kun taas henkilöstöllä on koulutuksen ja kokemuksen antama ammatillinen tieto ja osaaminen. Tukea tarvitsevan lapsen tarpeita ja tukitoimia arvioitaessa lapsen kehityksen ja kehityksen tukemisen tuntemus sekä

päivähoidossa järjestettävien tukitoimien asiantuntijuus voivat korostua. Lapsen moniulotteinen arviointi edellyttää kuitenkin kokonaiskuvan muodostamista lapsesta erilaisissa ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa, jossa vanhempien oman lapsensa tuntemus on arvokasta asiantuntijuutta.

Paula Määttä ja Anja Rantala ovat pohtineet kirjassaan Tavallisen erityinen lapsi (2016) kodin, päivähoidon ja koulun arjesta syntyvää lapsuutta, jonka rakentamiseen tarvitaan yhteistyötä ja kunkin osapuolen asiantuntemusta. Kirjassa painotetaan yhdessä perheiden kanssa tehtävän työn tärkeyttä lapsen kehitykselle.

Perheiden hyvinvointi on myös nostettu tärkeään rooliin. Kasvatusyhteistyötä käsitellään avoimesti pohtien perheiden hyvinvointia avaimena lapsen hyvinvoinnin kasvattamiseen.(Määttä & Rantala 2016.)

4.2 Sensitiivisen aikuisen merkitys lapsen tukemisessa

Pieni lapsi tarvitsee aikuissuhteissaan ennen kaikkea emotionaalisesti läsnä olevaa vuorovaikutusta. Tutkittaessa erilaisia vuorovaikutustapoja ja niiden vaikutusta lapsen kehitykseen on selvästi havaittu muutamia keskeisiä vaikuttavia tekijöitä, joita kuvaa emotionaalisen saatavillaolon teoria (Biringen 2005). Se on muodostunut kiintymys- ja emotiotutkijoiden havainnoista siitä, minkälainen vuorovaikutus ennustaa toisaalta turvallista kiintymyssuhdetta ja toisaalta laajemmin lapsen sosiaalista kyvykkyyttä. Emotionaalista saatavilla oloa on tutkittu runsaasti niin vanhempien ja lasten kuin päivähoitohenkilökunnan ja lasten välillä. Se ennustaa turvallista kiintymystä ja sen puute puolestaan kehitysongelmia erityisesti riskilapsilla vanhempisuhteissa.(Kanninen & Sigfrieds 2012, 91–92.)

Kykyä reagoida lapseen tunnekielellä kutsutaan sensitiivisyydeksi. Sensitiivinen aikuinen kykenee ilmaisemaan aitoja positiivisia tunteita lapselle. Aito, kiinnostunut hymy sekä lämmin ääni ja katse viestivät lapselle enemmän kuin aikuisen tietoinen pyrkimys olla turvallinen. Sensitiivisyys ei tarkoita keinotekoista

positiivisuutta, koska lapset aistivat herkästi epäaidon ja aidon tunteen välisen eron. Sen sijaan jos aikuisen tunnekieli on latteaa tai hän on liian totinen ja hiljainen, lapsi helposti tulkitsee hänet vihamieliseksi tai kylmäksi, vaikkei aikuisella olisikaan varsinaista aietta olla sellainen. Jo alle vuoden ikäiset stressaantuvat juuri erityisesti aikuisen ilmeettömyydestä. Lapsi hakee vahvistusta omille kokemuksilleen aikuisen reaktioista. Ilman mahdollisuutta tähän sosiaaliseen peilaamiseen lapsi jää vaille riittävää tunnesäätelyä (Kanninen & Sigfrieds 2012, 91–92.).

Lämpimälle vuorovaikutustavalle on tyypillistä syvä sitoutuminen vuorovaikutukseen lapsen tai lapsiryhmän kanssa. Lämpimässä vuorovaikutustavassa varhaiskasvattajan toiminnasta huomaa, että hän on töissä lapsia varten ja lasten kanssa vuorovaikutuksessa oleminen on hänelle tärkeää. Lämpimissä vuorovaikutustilanteissa lapset kohdataan kiireettömästi, jopa hektisissä tilanteissa. Varhaiskasvattaja pysähtyy lapsen kokemuksen äärelle, kuuntelee lasta arvostavasti ja pyrkii tavoittamaan lapsen kokemuksen ja tulkinnan tilanteesta. Varhaiskasvattaja säilyy sensitiivisenä silloinkin, kun lapsi ilmentää voimakkaasti sosiaalis- emotionaalisen tuen tarvettaan (Ahonen 2017, 142–143.). Erityisesti empatia näyttelee suurta roolia lämpimässä vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvattaja ymmärtää, ettei lapsi käyttäydy tilanteessa tahallaan hankalasti. Tästä syystä voimakkaisiin tunteisiin vastataan ensi sijassa lämpimän empaattisesti, ei rankaisemalla tai omaa valta-asemaa korostamalla. Varhaiskasvattaja pyrkii myös tunnistamaan lapsen tarpeita mahdollisimman hyvin. Hän turvaa lapselle tilaa olla oma itsensä ja hyväksytty juuri sellaisena kuin on (Ahonen 2017, 142–143.).

4.3 Yksilöllisyys varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslain (2015) määrittelemissä tavoitteissa painotetaan lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistamista ja sen järjestämisen tärkeyttä. Aikuisilta vaaditaan herkkyyttä ja kykyä huomata myös ne tilanteet, joissa lapsi tarvitsee tukea – oli kyse sitten uuden asian oppimisesta, sosiaalisista taidoista tai

ystävyyssuhteen solmimisesta. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia toisten lasten kanssa toimimisesta ja kokea olevansa tärkeä osa ryhmää. Ystävyys- ja vertaissuhteet ovat lasten näkökulmasta keskeinen osa varhaiskasvatusta. Aikuisen tulee huolehtia, että kukaan ei jää toistuvasti ryhmän ulkopuolelle eikä tule torjutuksi. Yhteisöllisyyden vahvistaminen ja siihen liittyvien taitojen, kuten auttamisen, lohduttamisen ja jakamisen, opettelu ovat varhaiskasvatuksen keskeinen tehtävä ja pohja muulle oppimiselle. Varhaiskasvatuksen henkilöstöltä vaaditaan tietoisuutta samanaikaisesti sekä yksittäisten lasten että koko ryhmän tilasta (Heinonen ym. 2016, 89.)

Uusi varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä laatimaan jokaiselle perhepäivähoidossa ja päiväkodissa olevalle lapselle oman henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman eli lapsen vasun. Se tehdään yhteistyössä huoltajien ja lapsen kanssa. Lapsen vasu on mahdollisuus tehdä näkyväksi kunkin lapsen vahvuudet ja voimavarat sekä yksilölliset tarpeet. Lapsen vasu on yhteinen sopimus ja suunnitelma siitä, miten lapsi huomioidaan yksilönä varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen vasua myös arvioidaan säännöllisesti. (Opetushallitus 2017.)

Kun lapsen tuen tarvetta arvioidaan ja tuen järjestämistä suunnitellaan, on usein kysymys muutostarpeiden arvioinnista. Muutostarpeet voivat liittyä fyysiseen ympäristöön, välineiden ja tarvikkeiden valintaan, sosiaalisen ympäristön muokkaamiseen tai muihin järjestelyihin. Osana muutostarpeita kasvattajayhteisön tulee tarkastella myös omaa toimintaansa ja mahdollisuuksiaan ohjata lasta erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Varhaiskasvatuksen tukitoimet voivat edellyttää uudenlaisia järjestelyjä ryhmän toimintaan. Myös henkilöstön osaamista ja ohjausta tulee arvioida ja tarvittaessa kehittää. (Heinämäki 2004, 31-32.)

4.4 Tuen kolmiportaisuus

Esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvat perusopetuslain mukaisen kasvun ja oppimisen tuen piiriin. Lapsen kasvun ja oppimisen tuen kolme tasoa ovat

yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Samaa tuen kolmiportaisuutta käytetään esiopetuksen lisäksi myös yleisesti varhaiskasvatuksessa. Lapsen saaman tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Tukea annetaan niin kauan sekä sen tasoisena ja muotoisena kuin se on tarpeellista. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 44.) Varhaiskasvatuksen tukitoimet lasketaan kuuluvaksi yleisen tuen piiriin. Jos lapsen tuen tarpeeseen ei pystytä vastaamaan varhaiskasvatuksen tukitoimien avulla, yhdessä lapsen vanhempien, kiertävän erityislastentarhanopettajan sekä varhaiskasvattajien kesken mietitään tehostetun tuen aloittamista.

4.5 Varhaiskasvatuksen tukitoimet

Varhaiskasvatuksen linjausten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti lapsen tarvitsema erityinen hoito, kasvatusta ja opetus järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä. Lasta tuetaan varhaiskasvatuksen omana toimintana eli varhaiskasvatuksen tukitoimina. Sen lisäksi varhaiskasvatukseen voi lapsen tarpeen mukaan liittyä muiden palvelunjärjestäjien tuottamia tukipalveluita. (Heinämäki 2004, 29.)

Varhaiskasvatuksen tukitoimet eivät ole erillinen palvelu eivätkä siis edellytä lapsen diagnosointia tai lausuntoa. Tukitoimet ovat varhaiskasvatuksen eli perustyön tietoista tehostamista, toimintaympäristön ja kasvatustoiminnan mukauttamista. (Määttä & Rantala 2016.) Varhaiskasvatuksen tukitoimina ympäristöä ja kasvatustoimintaa mukautetaan lapsen tarpeiden mukaisesti ja varhaiskasvatuksen kuntouttavia elementtejä käytetään suunnitelmallisesti lapsen hyväksi.

Varhaiskasvatus ja varhaiserityiskasvatus ovat toiminnallisesti ja käsitteellisesti hyvin lähellä toisiaan. Varhaiserityiskasvatus sisältää lähtökohdiltaan varhaiskasvatuksen monet mahdollisuudet. Varhaiserityiskasvatus integroi lapsen kehityksen ja oppimisen sekä kasvatuksen didaktiikan ja metodit lasten yksilöllisiin tarpeisiin erilaisissa konteksteissa ja ottaa huomioon erityispedagogiset eettiset periaatteet. (Hujala & Turja 2017.)

Seuraavissa kappaleissa olen avannut Liisa Heinämäen (2004) sekä Eeva Hujalan ja Leena Turjan (2017) teoksissaan mainitsevat varhaiskasvatuksen tukimuodot.

4.5.1 Varhaiskasvatusympäristön mukauttaminen

Osana varhaiskasvatuksen tukitoimia lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan lapselle sopivaksi. Varhaiskasvatusympäristö on fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuus, johon kuuluvat rakennetut tilat, lähiympäristö sekä toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä erilaiset materiaalit ja välineet.

Fyysisen ympäristön muutokset määrittyvät lapsen tarpeiden mukaisesti. Niiden ensisijaisena tavoitteena on järjestää lapselle varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvattu toimimaan innostava varhaiskasvatusympäristö. Fyysisen ympäristön muutokset voivat sisältää erilaisia elementtejä, esimerkiksi liikuntaesteiden poistamista, visuaalisen tai auditiivisen hahmottamisen helpottamista tai erilaisten toimintaryhmien mahdollistamista. (Heinämäki 2004, 33.)

Varhaiskasvatusympäristön ilmapiirin tulee olla myönteinen ja turvallinen. Pedagogiikan yksi olennainen asia on emotionaalisen kehityksen tukeminen. Kaikki lapset tarvitsevat läheisyyttä, lämpöä, hellyyttä, huolenpitoa ja sylissä pitämistä. (Hujala & Turja 2017, 269.) Lapsen emotionaalisen kehityksen ohjaaminen vaatii kasvattajilta lapsen kehitysprosessin tuntemusta. Lisäksi se vaatii kasvattajalta itsetuntemusta. Empatia on keskeinen alue sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa taidoissa. Se, että lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi tunteineen, antaa mahdollisuuksia myös lapsen empatiataitojen kehittymiseen. (Hujala & Turja 2017, 269.)

Psyykkisen ympäristön mukauttamisella voidaan varmistaa esimerkiksi lapselle sopivien ja hänen tarpeidensa mukaisten ryhmätoimintojen ja toimintamuotojen kehittämistä siten että lapsi saa kokea osallisuutta, ryhmään kuulumista ja

monipuolista vuorovaikutusta. Erilaisten ja erikokoisten vertaisryhmien toimintaa voidaan lisätä tilojen muutoksilla. Tilojen ja toiminnan muutoksilla voidaan myös vaikuttaa lasten ja kasvattajien väliseen vuorovaikutukseen.

Oppimiseen innostava monipuolinen ja joustava varhaiskasvatusympäristö herättää lapsissa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta. Osana kognitiivisen ympäristön muokkaamista lapsen kehitystasolle sopivia ja lapsen mielenkiintoa herättäviä oppimista tukevia välineitä ja materiaaleja tuodaan lapsen saataville.(Heinämäki 2004, 33–34.)

4.5.2 Kasvatustoiminnan mukauttaminen

Suunnitelmallisesti lapsen tarpeiden mukaan mukauttamalla voidaan varhaiskasvatuksen toimintaan lisätä niitä toimintatapoja ja –muotoja, jotka toimivat parhaiten lapsen tukena. Päivittäistä kasvatustoimintaa muokataan lapsen tarpeiden mukaisesti eriyttämällä, sisältöjä ja toimintamuotoja mukauttamalla, perustaitojen harjaantumisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella.(Heinämäki 2004, 33.)

Musiikin, kuvataiteen, liikunnan, kädentaitojen ja draaman kautta pystytään tukemaan kaikkien lasten kehitystä. Eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaisu ja kokeminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Tiedostaessaan taiteen roolin kasvatuksen välineenä kasvattaja osaa käyttää taidetta arjen spontaaneissa toimintatilanteissa (Ruokonen & Ruusanen 2009.).

Kasvatustoiminnan lähtökohtana tulisi olla myös emotionaalisesti hyvä ympäristö. Lapsen emotionaalisen kehityksen ohjaaminen vaatii kasvattajilta lapsen kehitysprosessin tuntemista mutta myös kasvattajan itsetuntemusta. Empatia on keskeinen alue sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa taidoissa. Draaman avulla lapsi oppii tietämään miltä tilanteet näyttävät ja mitä oikeastaan tapahtui. Aikuisen tulee keskustella lapsiryhmän kanssa tunteista ja harjoitella vaihtoehtoisia tapoja hallitsemattomille tunteiden purkauksille.(Hujala & Turja 2017, 269–270.)

Lapsen tulisi harjoitella esimerkiksi sosiaalisen kanssakäymisen taitoja pienessä ryhmässä tai kahden kesken aikuisen kanssa. Tavoiteltavaa taitoa tuleekin voida harjoittaa erilaisissa tilanteissa lapsen tarpeiden mukaan. Olennaista on käyttää päivittäisen toiminnan tilanteita ja harjoittaa lapselle miellekkäitä ja merkityksellisiä taitoja. Esimerkiksi vuorottelun tai vastavuoroisen toiminnan harjoittaminen vain yksilötyöskentelynä ei välttämättä motivoi lasta, kun taas leikkiin kuuluva lelun vaihto tai pelivuoron odotus on lapselle merkitsevä taito, joka mahdollistaa leikin ja osallisuuden.(Heinämäki 2004, 33.)

Päivittäin tarvittavien perustaitojen harjaannuttaminen on osa tukea silloin, kun lapsi tarvitsee ikätasoaan enemmän ohjausta ja harjoitusta. Esimerkiksi pukeutumiseen, ruokailuun ja hygienian hoitoon liittyvät perustaidot tuottavat lapselle itsenäisyyttä ja itseluottamusta. Omatoimisuus tuottaa lapselle turvallisuuden tunnetta ja luottamusta omiin kykyihin ja selviytymiseen.

Lapsen itsetunnon tukeminen ja vahvistaminen on hänen kokonaiskehityksensä kannalta tärkeää. Lapsi alkaa iän myötä verrata omia ja toisten lasten taitoja ja osaamista. Lapsen persoonallisuuden kehitystä ja turvallista kasvua onkin tuettava vahvistamalla hänen minäkäsitystään ja tukemalla häntä itsearviointissa niin, että hän tunnistaa omat vahvuutensa.(Heinämäki 2004, 33–36.)

4.5.3 Kuntouttavien elementtien vahvistaminen

Erityispedagoginen ohjaus sisältää useita elementtejä, jotka toistuvat kuntoutusta ja opetusta ohjaavissa periaatteissa. Vaikka tuen tarpeen taustalla olisi erilaisia kehityksellisiä ja ympäristöllisiä tekijöitä, on tuen osatekijöinä usein samoja elementtejä. Näitä toistuvia elementtejä ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta sekä kehityksen eri osa-alueiden tukeminen.(Heinämäki 2004, 37.)

Päivähoitoympäristön struktuuri käsittää ajan, tilan ja ihmisten selkeän rakenteen siten, että lapsi kykenee ennakoimaan ja oppimaan tapahtumien kulkua. Struktuurin arviointi edellyttää lapsen päivittäisten toimintojen ja toimintatilojen sekä sosiaalisten kontaktien selkeyttämistä. Hyvän struktuurin ylläpitämiseen

kuuluu johdonmukaisuus päivän toimintojen, tilojen, ihmisten ja toimintojen suhteen. Kun lapsi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu, missä ja kenen kanssa, voi hän ennakoida tapahtumia ja itseensä kohdistuvia odotuksia. Tämä ennakointi vahvistaa käsitteiden ja kielen kehitystä, käyttäytymisen suuntaamista ja muistin rakenteita.(Heinämäki 2004, 37–38.)

Vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä on pedagogisen toiminnan perusta. Erityispedagogisissa ohjelmissa keskeistä on luoda hyvä vuorovaikutus tukea tarvitsevan lapsen ja häntä ohjaavien aikuisten välille. Luottamuksellinen ihmissuhde ja molemminpuolinen tuntemus rohkaisevat lasta vuorovaikutukseen silloinkin kun siinä on vaikeuksia ja tukevat ymmärtämistä. Päivähoidon toimintatapoihin ja menetelmiin vuorovaikutuksen tukeminen kuuluu olennaisesti.(Heinämäki 2004, 37.)

Tuen tarve liittyy usein fyysisten vammojen ja sairauksien ohella tai sijasta lapsen käyttäytymiseen ja toimintaan ryhmässä. Päivähoidon struktuuri ja vertaisryhmä tukevat lasta hänen omaksuessaan yhteisön sääntöjä. Samalla varhaiskasvattaja ohjaa yksilöllisesti lapsen toimintaa tukemalla hänen oman toiminnan ohjaustaan. Lasta opastetaan ajattelemaan ja tekemään päätöksiä, hänelle opetetaan toimintaa helpottavia tottumuksia ja päivittäisiin toimiin liittyviä taitoja. Lasta ohjataan keskittymisen ja tarkkaavaisuuden ylläpitämiseen esimerkiksi tehtäviä osittamalla, kannustamalla ja kiittämällä osatavoitteisiin pääsemisestä. Näin ryhmän yhteisten sääntöjen ja oman toiminnan suhde selkiytyy lapselle, ja hän oppii kiinnittämään huomiota omaan toimintaansa.

Monet näistä päivähoidon kuntouttavista elementeistä ovat lapsen kehitystä yleisesti tukevia ja kaikille lapsille hyödyllisiä.(Heinämäki 2004, 37–38.)

4.5.4 Resurssit

Hujala ja Turja (2017, 266.) korostavat korkeatasoinen peruspedagogiigan tärkeyttä lähtökohtana kaikkien lasten kehityksessä ja oppimisessa. Mikäli oppimisympäristö ja sen menetelmät ovat laadukkaita, yksittäisen lapsen tuen

tarve voi jopa jäädä huomioimatta, sillä ympäristö voi vastata tähän automaattisesti ja ohjata oppimista laadukkaasti.(Hujala & Turja 2017, 266.)

Heinämäki (2004, 66.) kirjoittaa teoksessaan että erityinen tuki varhaiskasvatuksessa voi tapahtua arjessa, mutta ei itsekseen. Tuen toteuttaminen edellyttää koulutusta, mutta koulutusta ei voi hyödyntää ilman asianmukaisia olosuhteita. Lapsen tukeminen päivittäisissä toiminnoissa voidaan nivoa yhteen muun toiminnan kanssa, mutta se edellyttää aina yksilöllistä tarpeen arviointia ja suunnittelua.(Heinämäki 2004, 66.)

Varhaiskasvatuksen tukitoimien järjestäminen edellyttää erilaisten menetelmien osaamista henkilöstöltä, ja lisäksi tarvitaan erilaisten asiantuntijapalveluiden erityisosaamista. Lisäksi tuen tarpeen tunnistaminen vaatii henkilöstöltä lapsen kehityksen ja tavallisimpien kehityspoikkeamien tuntemista. Asiantuntijat tekevät tarvittaessa tarkemman arvion lapsen kehityksestä ja tuen tarpeesta. Tällainen tarvittava asiantuntijuus voi olla lääketieteellistä, varhaiserityiskasvatuksellista tai esimerkiksi sosiaalityön osaamista. Päivähoidon henkilöstöllä tulee olla lapsen tarpeiden mukaista erityiskasvatuksen ja varhaiserityisopetuksen menetelmätietoa. Erityislastentarhanopettajan osallistuminen, ohjaus ja konsultaatio on taattava osaksi kaikkien tukea tarvitsevien lasten kasvatusta ja opetusta.(Heinämäki 2004, 66.)

Hujala ja Turja (2017, 269–270.) mainitsevat emotionaalisesti hyvän ympäristön erityisen tuen lähtökohtana. He kirjottavat myös sosiaalisten vaikeuksien haasteista, lapsen väkivaltaisesta ja aggressiivisesta käyttäytymisestä sekä sen heijastumisesta selkeästi koko lapsiryhmän toimintaan. Valvonta, ennakointi, ohjaus ja lasten auttaminen yli vaikeiden tilanteiden nähdään hyvinä pedagogisina esimerkkeinä interventioista näissä tilanteissa. Aikuisen tulee olla aina turvallinen ja ylläpitää rajat.(Hajala & Turja 2017, 269–270.)

Yksilöllistä aikaa lapselle voidaan varmistaa riittävällä henkilöstöllä sekä tarkoituksenmukaisilla ryhmien rakenteilla. Joustavan ryhmän muodostaminen mahdollistaa pienryhmien käyttämisen tarpeen mukaan esimerkiksi eri toimintavuosina. Varhaiskasvatuksen tukitoimet sisältävät lapsen tarpeen mukaan yksilö-, pari- tai pienryhmätyöskentelyä. Ryhmien muodostamisessa

varhaiskasvatuksen tukitoimien toteuttamismahdollisuudet otetaan suunnitelmallisesti huomioon.(Heinämäki 2004, 67.)

Lapsen tarvitsema tuki ei kuitenkaan saa jäädä vain lapsen ja tietyn aikuisen väliseksi. Lapsen käsitys omasta itsestään muotoutuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Etenkin vertaisryhmän merkitys on suuri. Lapsella tulisi olla päivittäisessä kasvatusyhteisössä mahdollisuus vuorovaikutukseen sekä aikuisten että lasten kanssa niin, että hän saa kokemuksia erilaisista sosiaalisista tilanteista ja voi kehittää yhteistyötaitojaan. Päivähoidon ryhmiä ja niiden toimintaa suunniteltaessa vuorovaikutuksen mahdollistaminen otetaan huomioon. Ryhmän toimintaedellytyksiä arvioitaessa huomioidaan myös lapset, jotka tarvitsevat muita enemmän tukea ja ohjausta käyttäytymisensä ja itsehallintansa tukemiseen. (Heinämäki 2004, 67–68.)

5. KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaan varhaiskasvatuksessa lapselle voidaan antaa tukea monin tavoin. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuki voi sisältää pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä. Pedagogisia järjestelyjä ovat esimerkiksi erityislastentarhanopettajan konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä erityisten apuvälineiden sekä tieto- ja viestintäteknologian käyttö. Lapsen tukeen voi myös kuulua viittomien ja kuvien käyttö tai muu kielen ja kommunikoinnin tukeminen. Rakenteellisia järjestelyjä ovat muun muassa ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.).

Kehittämishankkeen lähtökohdiksi muodostuivat erityistukea tarvitsevien lasten huomiointi, toimivan struktuurin luominen, kuvatuon käynnistäminen ja pienryhmätoiminnan tehostaminen. Koimme tärkeäksi luoda lapsiryhmälle yhtenäisen toimintamallin, joka tukisi myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tarkoituksena oli siis luoda hyvin jäsennetty toimintaympäristö tukemaan kaikkien lasten omatoimisuutta, osallisuutta, kehitystä sekä hyvinvointia.

Kehittämishanke sisälsi päiväkodin arkitöiden tietoista tehostamista, suunnitelmallista päivittäisen ympäristön ja toiminnan arviointia sekä muokkaamista lapsen tarpeiden mukaiseksi. Kehittämishankkeen tavoitteena oli käynnistää ja toteuttaa varhaiskasvatuksen tukitoimia osana päiväkotiryhmän normaalia toimintaa. Tässä työssä keskityin lapsen yleiseen tukemiseen, joka toteutetaan tavallisissa päiväkotiryhmissä varhaiskasvatuksen tukitoimien avulla.

5.2 Toimintaympäristön kuvaus

Toteutin opinnäytetyöni helsinkiläisessä päiväkodissa. Tulevan ryhmän lapset olivat iältään 2-4 vuotiaita ja ryhmäkoko oli neljää aikuista vastaava, eli 22 lasta. Toimintaympäristönä olivat alunperin alle kolmevuotiaille lapsille suunnitellut tilat, joten tarvetta muutostöille oli myös tämän käytännön asian kannalta. Käytännössä tämä tarkoitti, että samoihin tiloihin tulisi enemmän lapsia. Suhdeluku aikuisten ja lasten välillä oli myös muuttumassa joka oli otettava huomioon toiminnan ja tilojen käytön suunnittelussa. Toiminnan suunnittelussa tärkeää oli myös miettiä ulkotilojen käyttöä ja porrastusta. Ulkoilut olivat tähän saakka toteutettu yhteistyössä koko talon eli alle kolmevuotiaiden ryhmien kanssa. Pienryhmätoiminnan avulla saimme ratkaistua monia käytännön tiloihin liittyviä haasteita, kuten ulkoiluun ja esimerkiksi ruokailuun liittyvien tilanteiden osalta. Toimintaa porrastamalla sekä pienryhmissä toimimalla saimme järjestettyä rauhallisen ruokailuhetken kolmen eri pienryhmän avulla.

5.3 Kehittämishankkeen suunnitelma

Opinnäytetyöni suunnittelu aloitettiin yhdessä esimieheni kanssa. Olin siirtymässä lapsiryhmään, jossa kiertävän erityislastentarhanopettajan mukaan tarvittaisiin erilaisia peruspedagogiikkaa tukevia toimenpiteitä.

Opinnäytetyön suunnittelun lähtökohtana oli ryhmässä havaittu tarve toiminnan ja menetelmien tehostamiselle. Keskustelimme aiheesta vielä yhdessä yksikkömme johtajan sekä kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa. Koimme aiheen soveltuvaksi opinnäytetyön aiheeksi ja toteutuksen suunnittelun aloitimme heti.

Aloitin kirjallisuuden tutkimisen keskittymällä kehittämistyötä koskeviin teoksiin. Myöhemmin tutustuin myös erityisvarhaiskasvatusta käsitteleviin teoksiin ja sitä kautta myös erilaisiin toimintatapoihin ja menetelmiin joilla vaikuttaa päiväkodin arkeen. Pidimme kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa vielä palaverin jossa hänellä oli hyviä ohjeita kehittämishankkeen toiminnan aloittamisen kannalta. Yhdessä mietimme toimintaympäristön kannalta toteutettavia muutoksia, kuten struktuurin luomisen tärkeyttä, kuvatuon käyttöönottoa, pienryhmien sekä toiminnan porrastuksen luomia mahdollisuuksia.

5.4 Kehittämishankkeen käytännön toteutus

5.4.1 Struktuuri, kuvien käyttö sekä ennakointi toiminnan tukena

Varhaiskasvatuksen kuntouttavien elementtien tärkeys nousi jo työn ensimmäisen suunnittelukerran puheenaiheeksi. Tämän ansiosta aloitimme ryhmän toiminnan tarkastelun miettimällä lasten omatoimisuuden tukemista eri keinoin, aikuisen ja lapsen välisen lämpimän vuorovaikutuksen korostamista sekä struktuurin tehostamista entisestään.

Struktuurin luominen juuri tälle kyseiselle ryhmälle oli kiertävän erityislastentarhanopettajan mielestä parasta toiminnan tukea mitä voimme miettiä. Lähdimme yhdessä tiimin kasvattajien kanssa miettimään toiminnan, ihmisten, tilojen ja ajan jäsentelyä. Struktuuri luo lapsille turvaa ja sen avulla he

pystyvät ennakoimaan mitä seuraavaksi on tapahtumassa ja minne heidän silloin pitäisi mennä. Toteutimme ryhmässä melko tiukkaa päiväohjelmaa niin että jokaisen päivän toiminta-ajat noudattivat mietittyä kaavaa. Päiväjärjestys oli myös kuvin näkyvillä ryhmätiloissa, ja sieltä oli helppo lapsen myös itse katsoa missä kohdassa päivää ollaan menossa. Tarvittaessa saimme käännettyä kuvia ympäri, jolloin vain jäljellä olevat päivän toiminnot olivat näkyvillä. Osa tärkeää struktuuria oli myös aikuisten sijoittuminen aina oikeaan paikkaan. Mietimme yhdessä tiimini kanssa myös tätä ja halusimme varmistaa että aikuinen on aina lähellä lasta.

Ennakoinnin kannalta kuvat, kuten viikko- ja päiväjärjestys, on osoittautunut hyväksi. Eteisessä lasten sekä vanhempien on helppo tarkistaa viikko-ohjelmasta mitä tänään tapahtuu ja mitä taas huomenna on luvassa. Vanhempien on hyvä tarvittaessa ennakoida tilanteita myös kotona. Päiväkodissa ennakointi tapahtuu yleensä päiväpiirissä, jossa katsomme yhdessä mitä tänään tapahtuu ja ennakoimme myös tulevaa viikkoa.

Suuritöisin vaihe kehittämishankkeen osalta käytännössä oli kuvatuun käynnistäminen. Kuvien tarpeellisuuden miettiminen kävi melko luontevasti käydessä läpi päiväkodin struktuuria. Päiväkodin oma kuvakansio oli tässä vaiheessa erittäin hyödyllinen ja sieltä löysin monta valmista toimintaa valmiiksi kuvitettuna. Papunetin kuvapankki osoittautui myös erittäin hyväksi kuvien keräilyvaiheessa. Tässä vaiheessa sain apua myös samassa talossa toimivan integroidun erityisryhmän erityisopettajilta, jotka ovat samankaltaisen kuvien tuetun ympäristön luoneet jo omalle ryhmälleen. Heiltä sain vinkkejä millaiset toiminnat olisi tärkeää kuvittaa ja mistä tarpeelliset kuvat löytyisivät. Kopion osan kuvistamme myös suoraan heidän ryhmätiloistaan.

Kuvien tuetun ympäristön lisäksi koimme tarpeelliseksi lisätä kuvia myös ryhmämme kasvattajien käyttöön niin, että toimiessa ulkona tai sisällä tietyt toimintaa ohjaavat tai palautetta antavat kuvat olisivat koko ajan saatavilla. Päädyimme lisäämään kuvat kasvattajien avainnauhoihin, joten ne kulkevat heidän mukanaan koko päivän ajan. Kuvat ovat olleet hyvänä tukena tilanteissa, jolloin suullisen ohjeen lisäksi on hyvä saada myös toinen aistikanava käyttöön. Kuvat ovat osoittautuneet lapsille mieluisiksi ja niiden avulla lasten oman toiminnan ohjauksessa on tapahtunut positiivista edistystä.

Kuvat toimivat hyvin myös pieneimpien lasten kanssa ja ovat hyödyllisiä kaikille lapsille. Olemme kuvittaneet monet siirtymätilanteiden hetket, jolloin ilman aikuisen läheistä tukea keskittymisen ylläpitäminen saattaisi herpaantua. Kuvia käyttämällä voimme auttaa lasta muistamaan mitä olemme tekemässä ja mitä seuraavaksi tulisi tehdä. Lasten lokeroiden läheisyydestä löytyy pukeutumisen kuvat, jossa on erikseen kaikkien vaatteiden kuvat ja järjesteltynä oikeaan pukemisjärjestykseen. Pienempien lasten kanssa on helppoa aina kääntää se kuva minkä vaatteiden lapsi on jo pukeutunut päälleen jolloin kuvien määrä vähenee koko ajan tehtävän edistyessä ja lapsi saa onnistumisen kokemuksen jokaisen pukemansa vaatekappaleen jälkeen. Kuvat ovat toiminnan tukena myös vessassa esimerkiksi pöntön vieressä, käsiensuultaan vieressä, ruokapöydässä muistuttamassa ruokarauhan antamisesta, sekä seinällä ryhmätilassa jossa olemme yhdessä kuvien avulla miettineet kaveritaitoja.

Jaoimme ryhmätilamme niin että lasten toiminta sisätiloissa rajoittuu jo entuudestaan tuttuihin huoneisiin lähellä lasten omia lokeroita. Huoneet on myös jaoteltu värien mukaan ja tietyn värisessä huoneessa on aina tiettyjä leikkejä tai toimintoja. Värien avulla toimii myös lasten leikkitaulu ja tietyt leikit sijaitsevat aina tietyissä huoneissa. Toimimalla näin saamme tuettua myös lasten pitkäkestoisia leikkejä sekä auttaa heitä tilojemme hahmotuksessa. Leikkipaikat ja lelulaatikot on myös kuvitettu auttamaan lapsia siivouksessa ja hahmottamaan mikä minnekin kuuluu.

5.4.2 Pienryhmätoiminta

Pienryhmissä toimiminen nousi myös esille keskusteluissa kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa (haastattelu 2016.). Pienryhmätoiminnalla saimme minimoitua ulkoiset ärsykkeet sekä varmistaa että aikuinen on aina lähellä lasta. Pienryhmätuokioita järjestettiin päivittäin aina toiminta-aikojen mukaan. Ryhmät suunniteltiin toimimaan lasten hoitoaikojen mukaan ja toimimalla näin pystyimme takaamaan kaikille lapsille oman pienryhmätuokion päivittäin. Retkien toteutuksessa yhdistimme välillä kaksi ryhmää yhteen että saimme mukaan aina kaksi aikuista. Päivän kiinteitä toimintoja kuten ruokailuja toteutimme kiinteissä pienryhmissä, joten saimme kaikille lapsille toteutettua oman istumapaikan ja rauhallisen tilanteen porrastuksen avulla. Pienryhmätuokioiden lisäksi mietimme tarkkaan esimerkiksi siirtymätilanteet niin että yksi aikuinen oli aina oman pienryhmänsä kanssa kerrallaan pukeutumassa tai riisumassa. Kasvattajana olen kokenut pienryhmätoiminnan lasten kannalta erittäin tärkeäksi, enkä toimisi enään muulla tavalla.

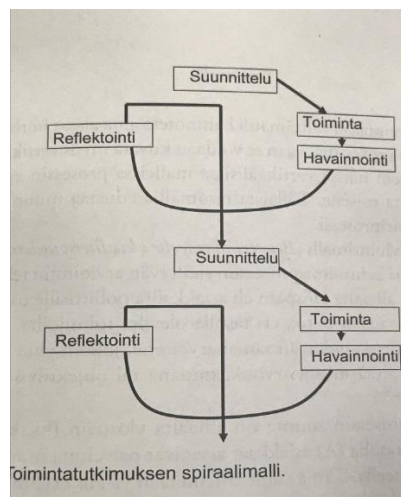
6. KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI JA PALAUTE

6.1 Kehittämistyön arviointi

Kehittämistoiminnan arvioinnin yhtenä tehtävänä on suunnata kehittämistoiminnan prosessia. Tavoitteena on siis tuottaa tietoa, jonka avulla kehittämisprosessia voidaan ohjata. Toisaalta arvioinnin tehtävä on tuottaa tietoa kehitettävästä asiasta. Yksinkertaisimmillaan arvioinnin yhteydessä analysoidaan sitä, onko kehittäminen saavuttanut tarkoituksensa vai ei (Toikko & Rantanen 2009.).

Opinnäytetyöni arvioinnissa otimme avuksi Toikko & Rantasen kirjassa esittelemän toimintatutkimuksen spiraalimallin. Kehittämispöcessin eteneminen voidaan hahmottaa jatkuvana syklinä eli spiraalina. Kehittämistöiminnan tehtävät muodostavat kehän jossa perusteluvaihetta seuraavat organisointi, toteutus ja arviointi. Pöcessi kuitenkin jatkuu ensimmäisen kehän jälkeen, jolloin sitä seuraa uusia kehiä perusteluineen, organisoimisineen, toteutuksineen ja arvioimisineen. Spiraali sisältää useita peräkkäin toteutettuja kehiä (Toikko & Rantanen 2009.).

Arviointi oli keskeinen vaihe toiminnan toteutuksen ja havaintojen kirjaamisen jälkeen jolloin aloimme nähdä ja kokea kehittymistä. Jatkoimme suunnitelman mukaista toimintaa ja havainnointia ja pöcessi jatkui samaan tapaan, jolloin arvioimme toimiamme aina uudestaan ja uudestaan.

Kuvio 4. Toimintatutkimuksen spiraalimalli.(Toikko & Rantanen 2009, 67.)

Opinnäytetyöni arviointi on vaatinut pitkäjänteistä työtä. Käytännön muutosten toteuttamisen aikana olen kirjannut itselleni muistiinpanoja miten tilanteet on hoidettu ennen ja miten nyt. Nämä dokumentoidut havainnot ryhmän toiminnasta ovat mahdollistaneet niihin palaamisen useampaan kertaan ja tarkastelemaan vielä mahdollisia muutoksia. Yhdessä tiimini kanssa olemme arvioineet tilanteita ja niissä tapahtuneita muutoksia, välillä lapsikohtaisesti ja välillä taas ryhmäkohtaisesti. Arvioinnin on ollut tarkoitus jatkua läpi kehittämishankkeen toteutuksen ja kestävän näin siis koko kevään 2017.

Tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjattujen tukitoimien avulla saimme arviointiin myös näkökannan tuen tarvitsijan näkökulmasta.

Samalla kun arvioimme kirjattujen tukitoimien toteutumista, saimme kehittämistyötäni tukevaa arviointia. On ollut ilo huomata, miten kirjatut varhaiskasvatuksen tukitoimet ovat toteutuneet ja miten olemme pystyneet näiden järjestelyjen avulla tukemaan lasten kasvua ja kehitystä aina pienin askelin eteenpäin.

Vanhemmilla on ollut myös mahdollisuus arvioida näiden pedagogisten ratkaisujen vaikutusta heidän lastensa arjessa. Vanhempien kanssa pidetyissä kasvatustilaisuuksissa olen nostanut esille muutaman merkittävän toimintatavan muutoksen ja kysynyt vanhemmilta ovatko lapset heidän mielestään reagoineet tilanteisiin ja jos ovat niin miten? Olen saanut vanhemmilta positiivista palautetta esimerkiksi pienryhmien toiminnasta. Heidän kertomansa mukaan päiväkotiin on hiljaisemmän ja herkemmänkin lapsen helpompi tulla, kun toiminta on järjestetty pienryhmissä. Myös lasten äänenkäytöstä olen saanut hyvää palautetta. Lapsilla ei enää ole samanlaista tarvetta huutaa, koska pienemmässä ryhmässä tulee paremmin kuulluksi. Kuvatuen käyttöönotto on noussut myös muutamassa keskustelussa esille, ja vanhemmat ovat kokeneet kuvat toimiviksi ja lapsen omatoimisuutta tukevaksi asiaksi.

6.2 Kehittämistyön palaute

Kehittämistyöni otettiin alussa vastaan hieman ristiriitaisin tunnelmin. Työyhteisön varhaiskasvattajat miettivät toimintaympäristön muutosten tarpeellisuutta ja niiden vaikutusta arjen työhön. Työn edetessä ja uusien järjestelyiden toteuduttua olemme huomanneet niiden tarpeellisuuden erityisesti tukea tarvitsevien lasten kanssa mutta myös koko ryhmän kannalta.

Lasten vanhempien kanssa olemme käyneet läpi ryhmän toiminnan muutoksia ja niiden taustalla olevia pedagogisia syitä. Toimintakauden alussa lasten vanhemmat saivat kirjeen, jossa kerrottiin jo hieman toiminnan sisällöistä,

pienryhmätoiminnasta sekä toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista. Vanhemmilta saamani palaute on ollut positiivista.

Lapsilta saamamme palaute on päivittäistä. On ilo olla paikalla ja huomata, miten lasten omatoimisuus on parantunut toimintaympäristön kuvittamisen seurauksena. Kuvien käyttöönotto on auttanut myös itsesäätelytaitojen harjoittelussa. Kuvien avulla olemme harjoitelleet nimeämään tunteita ja lapset haluavat nyt aidosti kertoa koko pienryhmälle miltä heistä milloinkin tuntuu. Tätä kautta olemme pystyneet myös miettimään miten erilaisissa tilanteissa tulisi toimia. Palaute on ollut tämän osalta suoraa ja palkitsevaa.

Olemme keskustelleet ja arvioineet kehittämistyöni vaikutuksia myös kiertävän erityislastentarhanopettajan sekä yksikkömme johtajan kanssa. Koko ryhmämme on saanut positiivista palautetta työmme johdosta. Tarkoituksena olisikin saada toiminta tällaisenaan ankkuroitua ryhmään. Toivon myös että työyhteisömme näkisi opinnäytetyöni positiiviset vaikutukset lasten tukemiseen ja arjen työn toteuttamiseen.

7. POHDINTA

7.1 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti henkilökohtainen sekä ammatillinen kiinnostukseni tukea tarvitsevien lasten auttamiseen varhaiskasvatuksessa. Aihe oli myös ajankohtainen, sillä erilaisten tukitoimien järjestäminen on ryhmässämme ajankohtaista tälläkin hetkellä. Yhteiskunnallisten muutosten seuraaminen erityisesti varhaiskasvatuksen näkökulmasta on tärkeää työssäni, sillä lastentarhanopettajan tehtävä on tuoda esiin lapsen etu myös yhteiskunnallisella tasolla.

Olen työssäni huomannut miten työn rutinoituminen saattaa horjuttaa opetuksellisia ja kasvatuksellisia tilanteita eikä niihin sisältyviä mahdollisuuksia hyödynnetä riittävästi. Haluankin olla luomassa työhöni jotain uutta ja erilaista. On tärkeää että varhaiskasvattajat tiedostavat itse tilanteet ja ovat valmiita tarvittaessa muuttamaan toimintatapojaan. Uusi työtämme ohjaava ja varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittava varhaiskasvatussuunnitelma on hyvä uudistus matkalla kohti tasavertaisempaa varhaiskasvatusta. Lastentarhanopettajalla on kokonaisvastuu lapsiryhmän toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017) Vaikka pedagoginen vastuu ryhmässämme on minulla, olen oppinut rajaamaan työmäärääni hallittavaksi oman jaksamisen mukaan. Koko työyhteisön ja erityisesti oman tiimin erilainen osaaminen on tärkeää saada käyttöön ja yhteiseksi voimavaraksemme.

Opinnäytetyöprosessin aikana tapahtunut ammatillinen kasvu on ollut merkittävintä juuri lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisen kannalta. Laaja-alaisesti teoretietoon perehtyminen, opintojen myötä tulleen käytännön harjoittelukokemuksen sekä oman työkokemuksen myötä olen saanut itsevarmuutta omaan osaamiseeni ja ammatillisuus lastentarhanopettajana on syventynyt entisestään.

7.2 Inklusion sekä varhaisen tukemisen haasteet

Opinnäytetyöni aihe on kokonaisuudessaan hyvin ajankohtainen ja omassa työssäni lastentarhanopettajana arkipäivää. Aiheeseen syventyminen on saanut minut ymmärtämään miten merkityksellisestä asiasta varhaisessa tukemisessa on kysymys. Aloittaessani työni lastentarhanopettajana en osannut täysin kuvitella kuinka erilaisia tilanteita käytännön arjessa tulisin kohtaamaan. Erilaisten tukitoimien toteuttaminen on varhaiskasvatuksen arkipäivää, mutta koen että lastentarhanopettajien koulutuksessa tähän tulisi keskittyä entistä enemmän. Tässä kappaleessa halusin kirjata omia pohdintojani koskien lapsen tukemista ja inklusiota.

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman (2017) velvoittavuus on hyvä askel varhaiskasvatuksen tasavertaistamisen polulla, mutta kuntien erilaisten ratkaisujen vaikutus tulee kuitenkin vaikuttamaan käytännön työn toteuttamisessa. Kuntien välillä on suuria eroja esimerkiksi kiertävien erityislastentarhanopettajien (kelto) määrässä sekä heidän työmäärässään jolla tässä tarkoitan erityistä tukea tarvitsevien lasten määrää heidän alueillaan. Kelton työhön kuuluu muun muassa ryhmän lastentarhanopettajan kanssa erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukitoimien suunnittelu, yhteistyö vanhempien kanssa sekä yhdessä ryhmän lastentarhanopettajan kanssa tukitoimien arviointi. Tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa tapahtuvan inkluusio-ajattelun myötä haluaisin nostaa esille keskustelun kiertävien erityislastentarhanopettajien (kelto) tärkeydestä. Olemme mielestäni eriarvoisessa asemassa tässä tärkeässä tuessa jota kelto pystyy meille tarjoamaan. Helsingissä kelton työmäärä erityistä tukea tarvitsevien lasten osalta on hirvittävän suuri. Mahdollisuutta ei ole oppia tunnistamaan lapsia nimeltä tai jalkautua jokaisen lapsen ryhmään edes kerran toimintakaudessa. Kuitenkin me lastentarhanopettajat luotamme heiltä saamaamme konsultaatioapuun aina tarvittaessa. Olisikin toivottavaa että erityislastentarhanopettajan resursseja saataisiin kasvatettua. Yksi mahdollisuus olisi että vallalla olevan inkluusio-ajattelun tueksi palkattaisiin yksiköihin resurssierityislastentarhanopettaja (relto). Ymmärrän että kyseessä on myös kustannustehokkuus ja sen vuoksi relto voisi olla vaikka kahdella yksiköllä yhteisenä ja toimisi aina vuorotellen yksikköjen välillä. Kustannusten vuoksi tämä ei luultavasti tule toteutumaan, mutta toivon että erityispedagoginen osaaminen ja tuki saataisiin toteutumaan tasavertaisesti koko Suomessa.

Opinnäytetyötäni tehdessä luin myös Jyväskylän yliopiston julkaiseman Riitta Viitalan kirjoittaman kirjan *Jotenkin häiriöks*, etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Viitala ottaa kirjassa kantaa Suomen päivähoitojärjestelmään ja siihen miten erityistä tukea saaville lapsille pyritään valitsemaan vähiten segregoiva päivähoitomuoto. On siis kiistanalaista, voidaanko järjestelmäämme kutsua inklusiiviseksi, koska erityistä tukea saavat lapset voivat olla päivähoidossa myös integroidussa erityisryhmissä tai erityisryhmissä (Viitala 2014). Uudessa Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017) sanotaan kuitenkin, että lasten

tukeminen toteutuu ensisijaisesti lähipäiväkodeissa varhaiskasvatuksen perustoiminnan yhteydessä. Viitala kirjoittaa kirjassaan miten inklusio laajimmillaan on yhteiskunnallinen, ihmisten tasa-arvoon liittyvä, arvosidonnainen ilmiö. Inklusioon kuuluvia arvoja ovat oikeudenmukaisuus, erilaisuuden kunnioittaminen, empatia ja rehellisyys. Inklusioon kuuluu kaikenlainen eksklusion, toisin sanoen ulkopuolelle jättämisen tai jäämisen, vähentäminen. Inklusio tarkoittaa siis sitä, että minimoidaan kaikkien lasten kaikki esteet leikkiä, oppia ja osallistua (Viitala 2014). Olenkin pohtinut inklusion toteutumista ja sen toteutumiseen saatavien resurssien määrää. Onnistuneen Inklusion edellytyksenä mielestäni on lapsen tarvitseman tuen määrä suhteessa erityisopettajilta saatavaan konsultaatioapuun. Pidän tärkeänä myös kelton jalkautumista ryhmiin jonka jälkeen ryhmän lastentarhanopettajan sekä kelton on hyvä yhdessä miettiä tarvittavia tukitoimia juuri tälle kyseiselle ryhmälle.

Edellä mainitun lisäksi muitakin haasteita varhaisen tuen toteutumiselle käytännön arjessa ja tiukentuvilla resursseilla on useita. Kasvattajat saattavat olla taipuvaisia asettamaan ehtoja sille, voisiko erityistä tukea tarvitseva lapsi tulla heidän ryhmäänsä (Viitala 2014). Periaatteessa inklusioon asennoidutaan positiivisesti, mutta samalla tuodaan esiin se, millaisten ehtojen on täytyttävä tai millaisia resursseja on saatava. Välillä myös se että millaisesta erityisen tuen tarpeesta on kyse saattaa vaikuttaa kasvattajien halukkuuteen ottaa lapsi ryhmäänsä.

7.3 Luotettavuus ja eettisyys

Kehittämishankkeen jälkeen olen useasti palannut miettimään toimintojen arviointia ja siinä systemaattisen arvioinnin ja havainnoinnin puutosta. Hankkeen kannalta olisi ollut tärkeää ja tarpeellista että olisimme jo suunnitteluvaiheessa kehittäneet hankkeen arviointia varten erillisen havainnointilomakkeen. Myös vanhemmilta sekä tiimiltä saadun palautteen olisimme voineet kerätä tai kirjata hankkeen erillisellä palautelomakkeella. Lapset olisivat itse ikänsä puolesta

pystyneet myös antamaan palautetta vaikka kuvin tuetulle palautelomakkeelle. Jos nyt aloittaisin tämän kaltaisen kehittämishankkeen uudelleen, keskittyisin tähän arvioinnin ja palautteen systemaattiseen dokumentointiin paremmin. Oman tiimin lisäksi koen nyt koko työyhteisöltä saatavan palautteen olevan myös tärkeää.

Hyvä ammattietiikka on lastentarhanopettajan työssä voimavara, joka ohjaa ammatillisia vuorovaikutussuhteita sekä lastentarhanopettajan suhdetta omaan työhön ja vastuuseen (Lastentarhanopettajanliitto 2005, 3). Ammatillinen kasvu ja kehittyminen edellyttävät oman toiminnan jatkuvaa eettistä arviointia. Lastentarhanopettajan eettisten periaatteiden lähtökohtana on humanistinen ihmiskäsitys sekä ihmisen ja elämän kunnioitus (Lastentarhanopettajanliitto 2005, 3).

Työssäni on tärkeää kohdata asiakkaita kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti. On muistettava lämpimän ja sensitiivisen kohtaamisen tärkeys erityisesti aikuisen ja lapsen vuorovaikutussuhteissa. Lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on jokapäiväistä perustehtävääni. Avoin ja luottamuksellinen yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää lasten hyvinvoinnin takaamiseksi. Tärkeää on kunnioittaa vanhempien ensisijaista kasvatusoikeutta ja – velvollisuutta sekä oman lapsensa tuntemusta. Lapsen etu ja oikeus tasapainoiseen elämään vaativat joskus puuttumista ja huolen puheeksi ottamista mutta ammattilaisena osaan toimia hienotunteisesti ja kunnioittavasti näissäkin tilanteissa.

Opinnäytetyöni toteutin helsinkiläisessä päiväkodissa, jonka nimi pysyy tuntemattomana. Lastentarhanopettajana olen vaitiolovelvollinen jo työni puolesta ja työhöni liittyvät paperit ja dokumentit säilytän asianmukaisella tavalla.

Varhaiskasvatuksessa oikeudenmukaisuuden toteutuminen on huomioitava yksittäisen lapsen ja ryhmän kohtaamisessa sekä koko työyhteisön toiminnassa (Lastentarhanopettajanliitto 2005, 4). Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja jokaisen lapsen osallisuutta tulee tukea. Työssäni minun tulee huomioida lasten mielipiteet, mielenkiinnon kohteet sekä aloitteet toimintaa suunnitellessa ja toteuttaessa. Eettisesti korkeatasoinen työ lapsen hyväksi on samalla työtä koko yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi (Lastentarhanopettajanliitto 2005, 3).

8. LÄHTEET

Ahonen, Liisa 2017. Haastavat Kasvatustilanteet. Lämpiman vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 28.8.2017.

http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Haapsalo, Tiina; Kirkkopelto, Katri; Repo, Laura 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Heinonen, Hanna; Iivonen, Esa; Korhonen, Merja; Lahtinen, Nina; Muuronen, Kaisu; Semi, Ritva & Siimes, Ulla 2016. Lasten oikeudet ja aikuisen vastuut varhaiskasvatuksessa. Juva: Bookwell Oy.
- Heinämäki, Liisa 2004a. Erityisesti päivähoitossa. Kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityis päivähoiton funktiosta palvelujärjestelmässä. Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen tutkimuksia 136. Helsinki: Stakes.
- Heinämäki, Liisa 2004b. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa – Erityis päivähoito – lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heinämäki, Liisa 2005. Varhaista tukea lapselle- työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017.
https://www.hel.fi/static/liitteet/kasvatuksen-ja-koulutuksen-toimiala/Varhaiskasvatus/HKI_VASU_FIN_A4_sivuittain_DIGI_100dpi.pdf
- Huhtanen, Kristiina 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Oy Finn Lectura.
- Hujala, Eeva; Turja, Leena (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja, 4. painos. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Hytönen, Juhani 2008. Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Kanninen, Katri; Sigfrieds, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: Bookwell Oy.

- Kerola, Kyllikki & Sipilä, Anna-Kaisa 2017. Haastava käyttäytyminen – muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Erweko Oy.
- Korkalainen, Paula 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen- ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen toimintaympäristöissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lastentarhanopettajaliiton julkaisuja 2017. Pedagogiikan aika. Helsinki.
- Määttä, Paula; Rantala, Anja 2016. Tavallisen erityinen lapsi- Onnistuneen yhteistyön arvoituksia ratkomassa. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Ruokonen, Inkeri; Rusanen, Sinikka 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sosiaali- ja Terveysministeriön julkaisuja 2001:14. Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Helsinki: Edita Oyj.
- Opetushallitus 2017. Viitattu 21.8.2017.
http://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut
- Opetus ja kulttuuriministeriö 2014. Viitattu 5.4.2016.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr12.pdf?lang=fi>.
- Opetusalan ammattijärjestö 2016. Viitattu 5.4.2016.
<http://www.oaj.fi/cs/oaj/varhaiskasvatuslaki>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017. Viitattu 30.8.2017.
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen
- Toikko, Timo; Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 28.8.2017.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Viitala, Riitta 2014. Jotenkin häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalisista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

9. LIITTEET

Opinnäytetyö

Diakonia ammattikorkeakoulu

Helsinki

Mirjam Haavisto c24838

Varhaiskasvatukselliset tukitoimet ja lapsen tukeminen

Haastattelu 15.11.2016

Varhaiskasvatukselliset tukitoimet

Haastateltavana erityislastentarhanopettaja Mari Viikuna:

1. Mitä tarkoitetaan varhaiskasvatuksellisilla tukitoimilla?
2. Mitä varhaiskasvatukselliset tukitoimet tarkoittavat käytännössä?
3. Kuka vastaa varhaiskasvatuksellisten tukitoimien toteutuksesta?
4. Kuinka pitkälle ajalle varhaiskasvatuksellisia tukitoimia asetetaan?
5. Millaisia käytännön kokemuksia sinulla on vk-tukitoimista ja niiden toimivuudesta?
6. Miten/milloin varhaiskasvatukselliset tukitoimet loppuvat/lopetetaan?
7. Kertoisitko lopuksi vielä hieman vk-tukitoimien historiasta?

Varhaiskasvatuksen tukitoimet käytännössä

Opinnäytetyö Mirjam Haavisto C24838

VK- tukitoimet, siis mitä?

- Lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan lapselle sopivaksi.
- Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella
- Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja pienryhmätoiminta.

Varhaiskasvatuksen tukitoimet:

- Lapsen tukeminen on osa varhaiskasvatuksen perustehtävää.
- Suurin osa lasten tukemisesta toteutuu varhaiskasvatuksen perustoiminnan yhteydessä ja kirjataan yhteistyössä vanhempien kanssa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.
- Tuen kolmiportaisuus: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.

VK-tukitoimet, miksi ihmeessä?

- jotta lapsi saisi tarvitsemansa tuen heti kun tuen tarve on havaittu
- Tällä hetkellä eniten vk-tukitoimia kirjataan:
  - kielenkehityksen tukemiseen
  - sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien tukemiseen

Lapsen tukeminen käytännössä

- Tarpeen mukaisten varhaiskasvatuksellisten tukitoimien "käynnistäminen"
- Lämpimän ja luotettavan vuorovaikutussuhteen korostaminen
- Pienryhmätoiminnan tehostaminen
  - pienryhmässä toimiminen siirtymissä, ruokailuissa, toimintatuokiolla
  - toiminnalliset pienryhmät
- Struktuurin tehostaminen
- Kuvien käyttöönotto arjen toimintojen tueksi

Kuvien käyttö arjen tukena:

